



Rola, prawa i obowiązki biegłego psychiatry w postępowaniu karnym i cywilnym

*The role, rights, and duties of forensic psychiatry experts in civil
and criminal proceedings*

DANUTA HAJDUKIEWICZ

Z Kliniki Psychiatrii Sądowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Pruszkowie

STRESZCZENIE. *Cel.* Wskazano unormowania prawne powoływania biegłych, w tym psychiatrów, gdy zachodzi potrzeba wiadomości specjalnych w postępowaniu karnym i cywilnym. **Poglądy.** Warunkiem podjęcia się czynności biegłego jest otrzymanie przez osobę powołaną pisemnego postanowienia sądu, a w postępowaniu karnym przygotowawczym również prokuratora, o powołaniu biegłego, wymienionego z imienia i nazwiska, ze wskazaniem jego specjalności oraz określeniem zleconych mu zadań i terminu wykonania. Rolą biegłego jest wyjaśnienie przedstawionych mu faktów, powiązania ich z faktem głównym i całokształtem sprawy, ze wskazaniem związku przyczynowego pomiędzy tym faktem a jego skutkami. Podstawowe prawa i obowiązki biegłego wynikają z unormowań kodeksów postępowania karnego i cywilnego. Wskazano istniejące różnice wiążące się ze specyfiką każdego z tych postępowań.

SUMMARY. *Aim.* This article reviews the legal regulations on the appointment of a forensic psychiatrist in a trial. *Review.* The court or prosecution appoints each forensic expert. This written appointment should include the expert's name and his area of interest, indicate the subject of expertise and set a deadline for preparing requested opinion. It is the expert's job to explain presented facts and relate them to the subject of the case with emphasizing the cause-and-effect relationship. The penal and civil code regulate expert's rights and obligations. Existing differences result from the peculiarity of both codes.

Słowa kluczowe: biegły psychiatra / psychiatria sądowa

Key words: forensic psychiatrist / forensic psychiatry

W związku z podjętym ostatnio bardziej intensywnym szkoleniem lekarzy specjalizujących się w dziedzinie psychiatrii, dla ułatwienia zdobywania wiedzy w dziedzinie psychiatrii sądowej; przygotowałam szereg podstawowych informacji, które powinny być im znane. Po uzyskaniu specjalizacji z psychiatrii lekarze ci będą powoływani jako biegli sądowi, których oceny – jakkolwiek nie wiążące organu procesowego – mają jednak ogromny wpływ na podejmowane przez sąd decyzje.

Wyniki badań Habzdy-Siwiek [1] nie zwerifikowały w pełni hipotezy, że biegły lekarz, zwłaszcza biegły psychiatra, pełni funkcję

„sędziego w bieli”. Wskazuje ona na dwa „aspekty funkcji opiniodawczej biegłego psychiatry”, odmiennie traktowane przez sędziów: pierwszy dotyczy oceny poczytalności, którą sądy z reguły dzielają bez dyskusji, drugi odnosi się do wskazań terapeutycznych, uwzględnianych jedynie wybiórczo, co zdaniem autorki wynika z poczucia sędziów o braku kompetencji w tej dziedzinie.

Od lat, zarówno ze strony prawników jak i psychiatrów, podnoszą się głosy krytyczne dotyczące poziomu opinii sądowo-psychiatrycznych. Tarnawski [2] podnosi olbrzymią rangę opiniowania sądowo-psychiatrycznego w sprawach karnych, moim zdaniem ranga ta

dotyczy także opiniowania w sprawach cywilnych, zatem badanie osoby opiniowanej, czy analiza materiału z akt sprawy powinny być szczególnie wszechstronne i wnikliwe, co niestety nie zawsze ma miejsce. W ocenie Tarnawskiego: „Niestety w praktyce wymiaru sprawiedliwości spotkać można takie sprawy, gdzie opinie są bardzo lakoniczne, powierzchowne i słabo uzasadnione”. Powoduje to konieczność krytycznego podejścia sądu do takich opinii. Niestety uwagi te potwierdzają wyniki badań Bogdanowicz i Hajdukiewicz [3] stwierdzające różnorakie błędy formalne i merytoryczne spotykane w opiniach.

Liczne błędy wynikają z niedostatecznej znajomości unormowań prawnych, zwłaszcza z nieprzyswojeniem sobie nowych kodeksów karnych [4], które weszły w życie jesienią 1998 r., zaś w sprawach cywilnych biegli wykazują znaczne braki znajomości unormowań cywilnych, choć obowiązują od 1965 r. [5, 6, 7]. Tarnawski [2] jako „wysoce naganą” oceniał praktykę niektórych biegłych psychiatrów, „którzy niejako z zasady odmawiają opiniowania w sprawach cywilnych, uzasadniając to tym, że przedmiotem ich zainteresowań są wyłącznie sprawy karne”. Tymczasem podstawą opiniowania w sprawach cywilnych jest przede wszystkim znajomość psychiatrii klinicznej i sądowej, oraz unormowań zawartych w kodeksach cywilnych oraz rodzinnym i opiekuńczym, a w sprawach karnych poza doskonałą znajomością psychiatrii także unormowań kodeksów karnych, a Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawach biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych z dnia 8 czerwca 1987 r. (Dz. U. nr 87, poz. 112) przewiduje takie same zasady powoływania wszystkich biegłych, nie wyróżniając ich specjalności ani zainteresowań. Czyli aktualnie biegłych psychiatrów obowiązuje znajomość unormowań prawnych i w sprawach karnych i w sprawach cywilnych. Brak takiego podziału krytykuje Pobocho [8], który w wywiadzie udzielonym jako „gość *Rzeczpospolitej*” (z dnia 23 października 2003 r., nr 248 (66280), zatytułowanym „Słaba kontrola nad psychiatrami”) jako przykład stawia Litwę,

w której nie ma „biegłych od wszystkiego: jedni zajmują się opiniami w sprawie uzależnień, inni w sprawach kryminalnych, inni w sprawach cywilnych. Nie rozumiem, dlaczego u nas takich zasad nie można wprowadzić”. Ale w proponowanym przez siebie „Kodeksie etycznym biegłego psychiatry – zasady dobrych obyczajów” Pobocho [8] wskazuje w punkcie pierwszym: „Biegły musi znać elementarne zasady i przepisy prawa, swoje miejsce i rolę w procesie, ponieważ nieznanomość istoty procesu sądowego może powodować niepotrzebne emocje eksperta, wpływać na jego procesy decyzyjne”, a w punkcie siedemnastym mówi: „Obowiązkiem biegłego jest stałe uzupełnianie swojej wiedzy fachowej i umiejętności, gdyż z powodu braków w tym zakresie może naruszyć dobro opiniowanego, a tym samym dobro sprawiedliwości”.

ROLA BIEGŁEGO

Ogólne zasady powoływania biegłych w obu postępowaniach: karnym i cywilnym są takie same. W obu wypadkach chodzi o powołanie osób, o których wiadomo, że posiadają wiadomości specjalne w danej dziedzinie.

Art. 193 kpk

§ 1. Jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych.

§ 2. W celu wydania opinii można się też zwrócić do instytucji naukowej lub specjalistycznej.

§ 3. W wypadku powołania biegłych z zakresu różnych specjalności, o tym, czy mają oni przeprowadzić badanie wspólne i wydać jedną wspólną opinię, czy opinie odrębne, rozstrzyga organ procesowy powołujący biegłych.

Art. 278 kpc

§ 1. W wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii.

§2. Sąd orzekający może pozostawić prawo wyboru biegłego sędziemu wyznaczonemu lub sądowi wezwanemu.

§3. Sąd oznaczy, czy opinia ma być przedstawiona ustnie czy na piśmie.

Terminy zawarte w §2 art. 278 kpc wyjaśnia treść art. 235 kpc (w rozdziale o postępowaniu dowodowym).

Art. 235 kpc

Postępowanie dowodowe odbywa się przed sądem orzekającym, chyba że sprzeciwia się temu charakter dowodu albo względ na poważne niedogodności lub niewspółmierność kosztów w stosunku do przedmiotu sporu. W takich wypadkach sąd orzekający zleci przeprowadzenie dowodu jednemu ze swych członków (sędzią wyznaczony) albo innemu sądowi (sąd wezwany).

Z treści obu cytowanych artykułów (193 kpk i 278 kpc) wynika, że biegły to „rzeczoznawca”, powołany do wydania opinii w zakresie posiadanych wiadomości fachowych w swojej specjalności [9], który może być np. naukowcem z danej dziedziny o szerokim zasobie wiedzy, lub rzemieślnikiem, który choćby nie posiadał wiedzy teoretycznej to dysponuje specjalistycznymi umiejętnościami [10]. Cieślak [11] stwierdza: „biegłym jest osoba powołana do udziału w procesie w celu wyjaśnienia zagadnień, które wymagają wiadomości specjalnych, przekraczających normalną, ogólnie dostępną w danym społeczeństwie wiedzę w zakresie nauki, sztuki lub innej umiejętności”. Autor ten wskazuje, że różne systemy procesowe w innych krajach traktują inaczej rolę biegłego. W systemie anglosaskim biegły traktowany jest jako świadek i tak przesłuchiwany, ale nie w odniesieniu do znanych sobie faktów lecz przedstawione mu fakty ocenia z punktu widzenia wiedzy specjalnej. W systemie francuskim („szkoły pozytywnej”) biegły współdecyduje na równi z sędzią w danej sprawie. W systemie niemieckim, a zwłaszcza w niemieckiej literaturze prawniczej zaznaczają się dwa nurty: bardziej rozpowszechniony uważa biegłego za pomocnika sądu lub sędziego, a drugi mniej licznie

przyjęty uznaje odrębność i samodzielność biegłego. W Polsce – zdaniem Cieślaka – biegły jest swoistym „osobowym źródłem dowodowym, podobnie jak jest nim świadek, oskarżony, jako osoba dostarczająca wyjaśnień dowodowych”. Autor wskazuje w roli biegłego dwa rodzaje elementów, jedne zbliżają go do roli świadka, drugie do roli sędziego.

Prawnicy podkreślają, że istotnym zadaniem biegłego jest wyjaśnianie faktów, zatem wtedy, gdy trzeba wyjaśnić okoliczności sprawy z uwzględnieniem wiadomości specjalnych, sąd lub prokurator powinien dopuścić dowód z opinii biegłego wg reguł przewidzianych w kodeksach postępowania karnego lub cywilnego [12, 13, 14]. Czajkowski [10] zwraca uwagę, że biegły nie tylko bada i ocenia fakty, ale powinien powiązać je z faktem głównym, stanowiącym przedmiot sprawy oraz z całokształtem sprawy, a zatem wypowiada się o związku przyczynowym pomiędzy stwierdzonym faktem a jego skutkiem. Podkreśla to pogląd S.A. w Katowicach przedstawiony w wyroku z dnia 11.06.1992 r., I ACR 225/92, OSA 1993, nr 1, poz. 2: „W świetle art. 278 § 1 KPC dowód z opinii biegłego tym się różni od innych dowodów, że jego celem nie jest ustalenie faktów mających znaczenie w sprawie, lecz udzielenie sądowi wyjaśnień w kwestiach wymagających wiadomości specjalnych”.

O dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego zawsze wydaje się postanowienie, o koniecznej zawartości jego treści w postępowaniu karnym mówi art. 194 kpk.

Art. 194 kpk

O dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego wydaje się postanowienie, w którym należy wskazać:

- 1) imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, a w wypadku opinii instytucji, w razie potrzeby, specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy,
- 2) przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych,
- 3) termin dostarczenia opinii.

W postępowaniu cywilnym odpowiednikiem powyższego artykułu jest art. 236 kpc.

Art. 236 kpc

W postanowieniu o przeprowadzeniu dowodu sąd oznaczy fakty podlegające stwierdzeniu, środek dowodowy i – stosownie do okoliczności – sędziego lub sąd, który ma dowód przeprowadzić, a ponadto, jeżeli jest to możliwe, termin i miejsce przeprowadzenia dowodu. Wyznaczając sędziego sąd może pozostawić mu oznaczenie terminu przeprowadzenia dowodu.

Dopiero otrzymując pisemne postanowienie o zasięgnięciu opinii biegłego osoba powołana może podjąć się czynności biegłego, a opracowana przez niego opinia zostanie uznana za opinię biegłego. Nie będą opiniami biegłego tzw. opinie pozasądowe lub pozaprocesowe [15], wydane przez specjalistę powołanego przez stronę, a nie przez sąd lub prokuratora, nawet jeżeli ten specjalista figuruje na liście biegłych sądowych danego okręgu [6, 9, 13, 16]. Taka opinia nie może stanowić dowodu, który byłby podstawą oceny i dokonywania w postępowaniu ustaleń faktycznych. Nie można jej traktować jako dokumentu, w oparciu o który sąd mógłby podważyć procesową opinię biegłego i opierać o nią swoje ustalenia [15].

W postępowaniu karnym osoba powołana na biegłego ma obowiązek podjąć się tych czynności zgodnie z treścią art. 195 kpk.

Art. 195 kpk

Do pełnienia czynności biegłego jest obowiązany nie tylko biegły sądowy, lecz także każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie.

Obowiązek podjęcia się zadań biegłego psychiatry w postępowaniu cywilnym nie jest tak obligatoryjnie potraktowany [17].

Art. 280 kpc

Osoba wyznaczona na biegłego może nie przyjąć włożonego na nią obowiązku z przyczyn, jakie uprawniają świadka do odmowy zeznań, a ponadto z powodu przeszkody, która uniemożliwia jej wydanie opinii.

Jedynie biegły z listy biegłych sądowych zobowiązany jest podejmować czynności biegłego w sprawach, z okręgu sądu, przy którym został ustanowiony.

UDZIAŁ BIEGŁEGO PSYCHIATRY

Kodeks postępowania karnego w rozdziale o biegłych, tłumaczach i specjalistach wyodrębnia rolę biegłego psychiatry, eksponując ją, ale też stawiając pewne ograniczenia.

Art. 202 kpk

§ 1. W celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator powołuje co najmniej dwóch biegłych psychiatrów.

§ 2. Na wniosek psychiatrów do udziału w wydaniu opinii powołuje się ponadto biegłego lub biegłych innych specjalności.

§ 3. Biegli nie mogą pozostawać ze sobą w związku małżeńskim ani innym stosunku, który mógłby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do ich samodzielności.

Celowo pominęłam treść § 4, zawierającego zadania biegłych psychiatrów, które zostaną omówione w oddzielnej publikacji, dotyczącej zadań biegłych psychiatrów w sprawach karnych i cywilnych.

Obligatoryjne powołanie co najmniej dwóch biegłych psychiatrów do wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego wskazuje, jak dużą wagę prawodawcy przywiązują do tej oceny. Treść § 2 wskazuje na przypisanie psychiatrom roli nadrzędnej, gdyż biegłego lub biegłych innej specjalności powołuje się na ich wniosek, gdy taka potrzeba zachodzi. Natomiast zakaz wspólnego udziału małżonków biegłych psychiatrów, lub biegłego psychiatry i psychologa w jednym zespole badających i wydających opinie o stanie psychicznym oskarżonego pragnie zapobiec zarzutowi braku samodzielności jednego z nich. Również w przypadku zgłoszenia przez biegłych psychiatrów takiej konieczności, oskarżony może zostać skierowany na obserwację sądowo-psychiatryczną

do zakładu leczniczego. Wprawdzie art. 203 § 1 mówi jedynie o biegłych, ale ponieważ do oceny stanu zdrowia psychicznego powołani są biegli psychiatry i oni za tę ocenę odpowiadają, nie ulega wątpliwości, że konieczność obserwacji tylko oni muszą zgłosić. Poniżej przedstawiam treść tego artykułu.

Art. 203 kpk

§ 1. W razie zgłoszenia przez biegłych takiej konieczności badanie psychiatryczne oskarżonego może być połączone z obserwacją w zakładzie leczniczym.

§ 2. Orzeka o tym sąd, określając miejsce obserwacji. W postępowaniu przygotowawczym sąd orzeka na wniosek prokuratora.

§ 3. Obserwacja w zakładzie leczniczym nie powinna trwać dłużej niż 6 tygodni, na wniosek zakładu sąd może przedłużyć ten termin na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji. O zakończeniu obserwacji biegli niezwłocznie zawiadamiają sąd.

W kodeksie postępowania cywilnego przepisy rozdziału o powoływaniu biegłych i ich opinii dotyczą biegłych wszystkich specjalności, o psychiatrach kodeks ten nie wspomina. Jedynie w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie udział biegłego psychiatry jest nieodzowny. Art. 553 kpc stwierdza: Osoba, która ma być ubezwłasnowolniona musi być zbadana przez jednego lub więcej biegłych lekarzy psychiatrów. Treść tego artykułu wskazuje, że udział biegłego psychiatry w sprawach o ubezwłasnowolnienie jest obligatoryjny, a ich liczba zależy od decyzji sądu. Bez opinii biegłego lub biegłych psychiatrów nie można orzec ubezwłasnowolnienia. Jednak wniosek jednego biegłego psychiatry o skierowanie osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, na obserwację do szpitala psychiatrycznego jest niewystarczający. Sąd może wydać takie postanowienie na podstawie opinii dwóch biegłych psychiatrów, zgodnie z treścią art. 554 kpc.

Art. 554 kpc

§ 1. Sąd może, jeżeli na podstawie opinii dwóch biegłych lekarzy psychiatrów uzna to za niezbędne, zarządzić oddanie osoby,

która ma być ubezwłasnowolniona, pod obserwację w zakładzie leczniczym na czas nie dłuższy niż sześć tygodni. W wyjątkowych wypadkach sąd może termin ten przedłużyć do trzech miesięcy.

§ 2. Przed wydaniem postanowienia sąd wysłucha uczestników postępowania.

§ 3. Na postanowienie zarządzające oddanie do zakładu przysługuje zażalenie.

Natomiast unormowania kodeksu postępowania cywilnego dotyczące zawarcia małżeństwa przewidują udział „biegłego lekarza, w miarę możliwości psychiatry”. Przedstawione sformułowanie jest zapewne wynikiem niedostatecznej liczby psychiatrów w latach sześćdziesiątych, kiedy pracowano nad tym kodeksem.

Art. 561 kpc

§ 3. W postanowieniu o udzieleniu zezwolenia wymienia się osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte. Przed wydaniem postanowienia rozstrzygającego taki wniosek sąd wysłucha wnioskodawcę, osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte, oraz w razie potrzeby osoby bliskie przyszłym małżonków. Gdy chodzi o udzielenie zezwolenia osobie dotkniętej chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym, sąd zasięgnie opinii biegłego lekarza, w miarę możliwości psychiatry.

W innych postępowaniach cywilnych nie ma odniesień do powołania biegłych psychiatrów, ale wiadomo, że sądy korzystają z ich opinii, gdy zachodzi taka potrzeba, np. bardzo często w sprawach o unieważnienie testamentu.

PRAWA BIEGŁEGO

Podstawowym prawem i obowiązkiem biegłego jest sumienne i bezstronne przeprowadzenie ekspertyzy i opracowanie opinii. Dla należytego wykonania tych czynności biegły musi mieć szerokie uprawnienia.

1) Wydając opinię biegły ma prawo:

- a) używać swego stopnia naukowego, cenzusu wykształcenia, praktyki zawodowej i specjalizacji,

- b) używać tytułu „biegły sądowy” z oznaczeniem okręgu sądu i swojej specjalności (w druku lub w pieczęcie), ale tylko sporządzając opinie dla organów wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania. Używanie tytułu „biegły sądowy” poza kręgiem wymienionych organów stanowi naruszenie przepisu § 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 8.06.1987 r. w sprawie biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych (Dz. U. nr 18, poz. 112).
- 2) Odmówić zgody na ustanowienie go biegłym sądowym, co jednak nie zwalnia go od obowiązku podjęcia się czynności biegłego *ad hoc* w konkretnej sprawie.
- 3) W okresie trwania kadencji biegłego sądowego prosić o zwolnienie go z tej funkcji, co nie zwalnia go od dalszego udziału w już podjętych czynnościach lub od podjęcia się funkcji biegłego *ad hoc*.
- 4) Uchylić się od wykonywania funkcji biegłego w zleconej mu sprawie, gdy uzna, że:
- a) nie posiada dostatecznych kwalifikacji,
 - b) nie może udzielić odpowiedzi na postawione mu pytania,
 - c) nie może wykonać powierzonego mu zadania, co należy uzasadnić ważnymi przyczynami (choroba, wyjazd, już podjęte zadania uniemożliwiają wykonanie obecnie zleconego w określonym przez sąd terminie),
 - d) nie zna sprawy z powodu braku dostępu do akt.
- 5) Odmówić przyjęcia obowiązku biegłego, z przyczyn dla których mógłby odmówić zeznań, gdyby był wezwany w charakterze świadka.
- 6) Wskazać potrzebę uzyskania opinii biegłego innej specjalności, uzasadniając to.
- 7) Wykazać swą aktywność i inicjatywę przez żądanie:
- a) jasnego i ścisłego sprecyzowania pytań organu procesowego,
 - b) przedłużenia terminu do opracowania opinii,
 - c) uzupełnienia materiału dowodowego, (np. przesłuchanie dodatkowych świadków z uzasadnieniem, uzyskanie dalszej dokumentacji lekarskiej lub innej),
- d) podczas rozpraw zadawać pytania świadkom i stronom.
- 8) Wykonując ekspertyzę ma prawo do samodzielności i niezależności.
 - 9) Ma prawo oceniać zebrany materiał pod kątem swej specjalności, bez oceny jego wiarygodności.
 - 10) Ma prawo zmienić swoje stanowisko, gdy w sprawie pojawią się nowe fakty (należy jednak bardzo precyzyjnie uzasadnić przyczyny zmiany).
 - 11) Ma prawo do wynagrodzenia.
 - 12) Ma prawo do ochrony prawnej.
- Przedstawione powyżej prawa biegłego wynikają przede wszystkim z odpowiednich unormowań związanych z powołaniem biegłego i jego opinii, ponadto przedstawiam je opierając się na opracowaniach prawników: Czajkowskiego [10], Puchowskiego [18] i Rejmana [9]. Czajkowski ponadto stwierdza, że biegły ma prawo i obowiązek przeciwstawienia się wszelkim próbom nacisków, dotyczących treści opinii lub jej rozstrzygnięć. Także w przypadku opinii instytutu biegły ma prawo odmówić jej wykonania, jeśli byłby nakłaniany przez kierownictwo do przyjęcia jakiegoś poglądu, wbrew swemu przekonaniu.

OBOWIĄZKI BIEGŁEGO

Zakres obowiązków biegłego jest dość rozległy:

- 1) Pierwszym obowiązkiem jest przyjęcie funkcji i pełnienie obowiązków biegłego. Chociaż nie ma obowiązku pełnienia pięcioletniej kadencji biegłego sądowego, to jednak w konkretnej sprawie bez przewidzianych prawem okoliczności uniemożliwiających pełnienie tej funkcji, osoba powołana powinna ją przyjąć.
- 2) Stawiennictwo w sądzie w określonym terminie i pozostawanie do czasu zwolnienia przez sąd. Podczas rozprawy biegły ma obowiązek śledzić jej przebieg i brać w niej aktywny udział.

- 3) Terminowe złożenie obiektywnej opinii, zgodnej z zasadami wiedzy i praktyki specjalistycznej. Opinia świadomie niezgodna z prawdą jest przestępstwem przewidzianym w art. 233 § 4 kk:

Kto jako biegły, rzeczoznawca lub tłumacz, przedstawia fałszywą opinię lub tłumaczenie mające służyć za dowód w postępowaniu określonym w § 1, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

- 4) Złożenie przyrzeczenia na żądanie sądu, które zapewnia sądowi prawdomówność, obiektywizm i sumienność, obowiązujące biegłego przy wydawaniu opinii.
- 5) Osobiste przeprowadzenie ekspertyzy i opracowanie opinii z przestrzeganiem zasad obiektywizmu, sumienności i uczciwości. Czajkowski [10] stwierdza: „Opinia i ekspertyza muszą być prawdziwe, to znaczy zgodne z rzeczywistością oraz z zasadami nauki i praktyki”, a ponadto przestrzega, by biegły nie ulegał sugestiom, a jego opinia nie oskarżała ani broniła jednej ze stron, winna być obiektywna.
- 6) Opinia winna odpowiadać na postawione biegłemu pytania i zadania w tezie dowodowej, gdyż praktycznie do tego ograniczają się jego kompetencje. Jędrzejowska [19] przestrzega: „Wypowiedzi biegłych wykraczające poza oczekiwany przez organ procesowy zakres – same przez się nie dyskwalifikują jeszcze wydanej opinii. Mogą one jednak obniżyć ogólny jej poziom z punktu widzenia reguł sztuki, a także stanowić zbędne obciążenie dla sądu (organu procesowego), wywołując nowe kwestie proceduralne, prowokować dalsze wnioski dowodowe, a przez stworzenie dodatkowych wątpliwości doprowadzić nawet do podważenia bezstronności czy wiarygodności biegłego”.
- 7) Zachowanie w tajemnicy wszystkich wiadomości, dokumentów lub innych przedmiotów, które zostały biegłemu udostępnione przez organ procesowy, a które stanowią tajemnicę państwową lub służbową. Zieliński [14] wskazuje, że „poza przepisanymi postępowania cywilnego, każdego bieg-

łego wiązą wskazania wynikające czy to z istoty wykonywanej funkcji, czy też z zasad etyki związanej z danym zawodem. W szczególności w odniesieniu do lekarzy wymagania te są i muszą być szczególnie wysokie. Do istotnych norm etyki lekarskiej należy niewątpliwie zasada nakazująca na pierwszym miejscu stawiać dobro chorego”. Autor zwraca uwagę na możliwość wystąpienia u każdego lekarza, w tym psychiatry, „wewnętrznych rozterek natury etycznej”, z których najbardziej istotny jest obowiązek tajemnicy zawodowej do sporządzonej opinii sądowo-lekarskiej. Powoduje to konieczność dużej rozwagi przy zamieszczaniu w opinii informacji o osobie opiniowanej, ograniczając je do niezbędnych dla wniosków opinii.

Przedstawiłam podobieństwa i różnice unormowań prawnych zawartych w kodeksach karnym i cywilnym, a dotyczących roli, praw i obowiązków biegłych (w tym psychiatrów).

PIŚMIENNICTWO

1. Habzda-Siwiek E. Diagnoza stanu psychicznego sprawcy a rozstrzygnięcia w procesie karnym. Zakamycze; 2002.
2. Tarnawski M. Prawne i etyczne problemy udziału biegłych psychiatrów w postępowaniu sądowym. W: Stanik JM, Majchrzyk Z, red. Etyczno-zawodowe problemy psychologa i psychiatry w praktyce sądowej. Katowice: 1995; 115–23.
3. Bodganowicz E, Hajdukiewicz D. Opinie sądowo-psychiatryczne wydane po obserwacjach szpitalnych w Polsce w latach 1995–1996 – ocena poprawności pod względem formalnym. *Post Psychiatr Neurol* 1997; 6: 461–9.
4. Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami. Kodeks karny. Kodeks postępowania karnego. Kodeks karny wykonawczy. Warszawa: Wyd Praw; 1997.
5. Hajdukiewicz D. Opinia sądowo-psychiatryczna i nieprawidłowości przy jej sporządzaniu. *Post Psychiatr Neurol* 1995; 4: 105–13.
6. Hajdukiewicz D. Podstawy prawne opiniowania sądowo-psychiatrycznego w postępowaniu

- karnym, w sprawach o wykroczenia oraz w sprawach nieletnich. Warszawa: IPiN; 2001.
7. Hajdukiewicz D. Błędne oceny biegłych psychiatrów jako powód przewlekania się sprawy o unieważnienie testamentu. *Post Psychiatr Neurol* 2003; 12 (4): 479–87.
 8. Pobocho J. Kodeks etyczny biegłego psychiatry – zasady dobrych obyczajów. W: Gruszczyński W, Florkowski A, red. *Materiały XII Krajowej Konferencji Psychiatrii Sądowej nt. „Opiniowanie sądowo-psychiatryczne w nowych uwarunkowaniach prawnych i psychospołecznych, Bełchatów, 24–25 listopada 1994 r.* Kraków: 1996: 65–70.
 9. Rejman S. *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym.* Warszawa: Wyd Praw; 1967.
 10. Czajkowski L. *Prawa i obowiązki biegłego.* Warszawa: Wyd Praw; 1967.
 11. Cieślak M, Spett K, Szymusik A, Wolter W. *Psychiatria w procesie karnym.* Warszawa: Wyd Praw; 1991.
 12. Kalinowski S. *Biegły w postępowaniu karnym. Zagadnienia wybrane.* Warszawa: Wyd Praw; 1967.
 13. Widła T. Kompetencje sędziego a kompetencje biegłego psychiatry (psychologa) w postępowaniu spadkowym testamentowym. *Post Psychiatr Neurol* 2000; 9 (supl 1): 27–31.
 14. Zieliński A. Teoretyczne i praktyczne aspekty dowodu z opinii psychiatrycznej w postępowaniu cywilnym. *Post Psychiatr Neurol* 2000; 9 (supl 1): 19–26.
 15. Grzegorzczak T, Tylman J. *Polskie postępowanie karne.* Warszawa: Wyd Praw; 1999.
 16. Rybarczyk M. *Biegły w postępowaniu cywilnym. Opinia. Odpowiedzialność. Wynagrodzenie.* Warszawa: Wyd CH Beck; 2001.
 17. *Kodeks cywilny, postępowania cywilnego, rodzinny i opiekuńczy. Stan prawny na 5 czerwca 2002 r.* Bielsko-Biała: 2002.
 18. Puchowski B. *Biegły lekarz w postępowaniu sądowym.* Warszawa: Wyd Praw; 1968.
 19. Jędrzejowska R. *Psychiatra, psycholog i seksuolog jako biegły w świetle przepisów prawa polskiego.* W: Gierowski JK, Szymusik A, red. *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie.* Kraków: Coll Med UJ; 1996: 6–44.

Adres: Dr Danuta Hajdukiewicz, Klinika Psychiatrii Sądowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii, ul. Partyzantów 2/4, 05-802 Pruszków